

Willem Vermeend & Ruud Koornstra

DE ECONOMIE VAN DE TOEKOMST IS **SLIM EN GROEN**

De opwarming van onze
aardbol kunnen we niet
tegengaan met extra
belastingen

Wel met slimme technologie
en een groene economie

einsteinbooks.nl

Willem Vermeend
Ruud Koornstra

DE ECONOMIE VAN DE TOEKOMST IS
SLIM EN GROEN

“MAKE OUR PLANET GREAT AGAIN”

*Macron bat le record français sur Twitter
L'Orient-Le Jour, <http://olj.me/1055178>
via @LorientLeJour*

Einstein Books, Den Haag 2017

Willem Vermeend & Ruud Koornstra 2017

© Einstein Books, Den Haag 2017

ISBN 978-90-822390-7-2

nur 780

Uitgever: Theo Oskam

Omslagontwerp: Wouter Fris

Dit is een uitgave van Einstein Books BV,

www.einsteinbooks.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Spectaculaire veranderingen

De komende decennia zal de huidige wereldeconomie spectaculair veranderen. De contouren van de nieuwe economie, aangeduid als Economie 4.0, zijn nu al zichtbaar en zullen ingrijpende gevolgen hebben voor de Nederlandse economie en samenleving. De belangrijkste kenmerken zijn de onstuitbare opmars van digitalisering en het toenemende gebruik van innovatieve technologieën. Deze combinatie wordt wel aangeduid als *smart economy*. Slim staat daarbij centraal.

Daarnaast wordt 4.0 gedomineerd door de wereldwijde maatregelen waarmee klimaatveranderingen op onze aardbol moeten worden tegengaan. Deze bieden tegelijk ook de mogelijkheid een groene economie te creëren. Traditionele overheidsmaatregelen op allerlei beleidsterreinen en businessmodellen van bedrijven, gebaseerd op de ‘oude’ economie (3.0), worden in de wereld van 4.0 steeds minder bruikbaar.

We zien ook machtsposities veranderen. Opkomende economieën, zoals China en India, zullen economisch en politiek de posities van westerse economieën overnemen. Binnen Economie 4.0 krijgen we te maken met een vergrijzende bevolking en is er sprake van onzekerheid over de vraag of de opkomende trend naar minder vrijhandel tussen landen en een toename van economische protectie in de wereld zal doorzetten.

Zorgen over banen

In veel landen is er sprake van een toenemende inkomens- en vermogensongelijkheid en neemt de bezorgdheid toe over de gevolgen van automatisering op de werkgelegenheid. Mensen zijn bang dat slimme softwareprogramma's en robots hun baan gaan overnemen. Volgens het rapport *Future of Jobs* van het World

Economic Forum verdwijnen er wereldwijd door automatisering en de opkomst van robots tot en met 2020 netto 5 miljoen banen.

Effecten van klimaatmaatregelen

Onze maatschappij, economie en arbeidsmarkt zullen vooral worden beïnvloed door maatregelen die landen moeten nemen op basis van het wereldwijde klimaatakkoord van Parijs. Op 12 december 2015 maakten 195 landen plus de Europese Unie (EU) in de Franse hoofdstad een historische afspraak om gezamenlijk de uitstoot van broeikasgassen, zoals CO₂, terug te dringen. Deze gassen worden verantwoordelijk gehouden voor de stijging van de gemiddelde temperatuur in de wereld. Alle landen die het verdrag hebben ondertekend gaan maatregelen nemen die ertoe moeten leiden dat aan het eind van deze eeuw de opwarming van de aarde ruim onder de 2 graden Celsius blijft. Het gaat daarbij om een mix van maatregelen, zoals het vervangen van fossiele energie door duurzame energie.

Op 1 juni 2017 maakte de Amerikaanse president Donald Trump tot verbijstering van de ondertekenaars van het klimaatakkoord bekend dat de VS zich terugtrekt uit het akkoord dat door zijn voorganger Barack Obama was ondertekend. Trump gaf aan dat het akkoord de Amerikaanse economie benadeelt en miljoenen banen zal kosten. Hij maakte ook duidelijk dat hij als president het economische belang van de VS belangrijker acht dan het klimaatverdrag.

Quick scan

In dit boekje, een quick scan, verkennen we op hoofdpunten de gevolgen van de opmars van Economie 4.0, waaronder het klimaatbeleid, voor de toekomst van Nederland. Daarbij leggen we de nadruk op de groei van onze economie, werkgelegenheid en welvaart, maar ook op de impact voor het bedrijfsleven, de arbeidsmarkt en het onderwijs. Het is geschreven voor iedereen die geïnteresseerd is de maatschappelijke en economische effecten

van de nieuwe economie. Dit kan betekenen dat professionals het allemaal al weten, maar lezers zonder kennis op dit terrein hier en daar moeite zullen hebben om niet af te haken. Om dit te voorkomen houden we het zo eenvoudig mogelijk en maken we gebruik van aansprekende voorbeelden uit de praktijk.

We sluiten af met een pleidooi voor een mooie en aantrekkelijke stip op de horizon: een maatschappelijke en economische toekomst voor Nederland, die we aanduiden als **slim en groen**.

Deze toekomst kan alleen worden gerealiseerd als we in ons land voor de volle 100% inzetten op digitalisering, innovatieve technologieën en een snelle energietransitie van fossiele naar duurzame energie. We zouden op dit vlak ‘wereldkampioen’ moeten worden. Maar voor een succesvolle inzet zijn wel een aantal randvoorwaarden nodig die we in deze quick scan zullen aanstippen, zoals een sterke economie, gezonde overheidsfinanciën en onderwijs dat internationaal vooroploopt in de wereld van 4.0.

Den Haag, juli 2017

Willem Vermeend & Ruud Koornstra

1. Nederland in 2017

1.1. Best presterende land

Sterke economie

We beginnen onze verkenning van de economische en maatschappelijke toekomst van Nederland met de stand van ons land in 2017. Bij deze ‘foto’ wordt de nadruk gelegd op de meest recente kerngegevens over ons land.

Toen het kabinet-Rutte II, met een ongemakkelijke coalitie VVD/PvdA, in november 2012 van start ging, stond Nederland er bar slecht voor. We hadden een krimpende economie, de werkloosheid (5,8%) steeg, de koopkracht van de burgers daalde, het overheidstekort lag rond de 4% BBP en de staatsschuld van 66% BBP nam toe. Nederland behoorde toen tot de EU-landen met de slechtst presterende economieën. Internationaal werden we gezien als een ‘verliezer’.

Nu, ruim vier jaar later, bij het afscheid van Rutte II behoort Nederland tot de best presterende landen van Europa. We hebben een sterke economie die met een groei van ruim 2% tot de kopgroep van Europa behoort. Daarnaast heeft Nederland als een van de weinige Europese landen een begrotingsoverschot (0,4% BBP in 2016) en een lage staatsschuld (58% BBP). Bovendien is de werkloosheid in Nederland de afgelopen jaren fors gedaald tot onder het Europese gemiddelde. Ook de koopkracht is toegenomen.

Deze mooie prestaties werden door Mark Rutte tijdens de verkiezingscampagne 2017 in het zonnetje gezet toen hij Nederland een gaaf land noemde. Hij kreeg veel bijval, maar ook kritiek: vooral van de kant van de PVV en de SP, die vinden dat het helemaal niet goed gaat in Nederland. Aanhangers van deze partijen

menen ook dat deze gunstige cijfers niet kunnen kloppen en een vorm van propaganda zijn. Ten overvloede merken we op dat het hier gaat om prestaties die met harde feiten zowel nationaal als internationaal officieel onderbouwd zijn.

Hoewel het erop lijkt dat de burgers in Nederland in vergelijking met vroeger minder tevreden zijn over onze stelsels voor sociale zekerheid en zorg, laten internationale vergelijkingen zien dat ze tot de beste van de wereld behoren en dat geldt ook voor onze pensioenregelingen. Dat wil niet zeggen dat er geen serieuze knelpunten zijn die moeten worden aangepakt, maar het kan geen kwaad ook te beseffen dat we in een land leven dat op deze terreinen tot de wereldtop behoort.

1.2. Goede vooruitzichten

Mooie erfenis

Het nieuwe kabinet dat Rutte II opvolgt, kan van start gaan met een mooie erfenis en ook de vooruitzichten zijn voorlopig zonnig. Zo stond het vertrouwen van de Nederlandse consumenten in april 2017 op het hoogste peil sinds februari 2001.¹ Volgens het Centraal Planbureau (CPB) groeit de Nederlandse economie in de periode 2018-2021 met gemiddeld 1,7% per jaar en zal de werkloosheid stabiel rond de 4,7% liggen. De overheidsbegroting komt in 2021 uit op een overschot van 1,3% en de staatsschuld op 47% BBP. We merken op dat het hier gaat om voorspellingen die met veel onzekerheden zijn omgeven. De geschiedenis leert dat de echte uitkomsten vaak anders zijn en ook kunnen tegenvallen.

Kijken we internationaal, dan staat Nederland hoog in de top tien van de belangrijke wereldranglijsten. Zo staat ons land wereldwijd op de vijfde plaats als het gaat om een sterke economie met een grote concurrentiekracht en vierde op het terrein van innovaties.

Box 1 Belangrijke internationale ranglijsten

Ranglijsten	IMD	WEF	Insead	UNDP	Layard & Sachs
1. Zwitserland	2	1	1	3	2
2. Nederland	5	5	4	5	7
3. VS	4	3	5	8	13
4. Denemarken	7	12	10	4	1
5. Zweden	9	9	3	13	10
6. Singapore	3	2	7	11	19
7. Noorwegen	11	11	20	1	4
8. Duitsland	13	4	12	6	14
9. Canada	12	13	16	9	6
10. Ierland	20	24	8	6	16

IMD: World Competitiveness Scoreboard

WEF: Global Competitiveness Index

Insead: Global Innovation Index

UNDP: Human Development Index

Layard & Sachs: Happiness Ranking

Goed en minder goed

Ook op andere ranglijsten doet Nederland het goed. Eind maart 2017 publiceerde U.S. News haar rapport over de ‘beste landen’ van 2017. Daarbij hebben onderzoekers 80 landen onder de loep genomen en gekeken naar 65 variabelen per land, om zo het succes van die landen als moderne natie te bepalen. Nederland staat in dit rapport op de elfde plaats.

Wat we bij deze mooie prestaties het liefst vergeten is de positie van Nederland op de verschillende wereldranglijsten van landen met het beste klimaat- en milieubeleid. Op die lijsten komt Nederland niet eens in de top dertig voor. We zijn een achterblijver, maar met een beleidspakket dat zich richt op slim en groen kunnen we opstomen naar de klimaatkopgroep.

1.3. Boze en teleurgestelde burgers

Toegenomen onbehagen

Tegenover het hierboven geschetste mooie beeld staat ook een schaduwkant van burgers die ontevreden en boos zijn over het beleid van politiek Den Haag en vinden dat ze van deze prestaties niets gemerkt hebben. Ze vinden zelfs dat ze het eerder slechter dan beter hebben gekregen. Die onvrede blijkt onder meer uit het rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).² In dit onderzoek wordt aandacht besteed aan de stemming in Nederland en opvattingen over politieke en maatschappelijke kwesties. Daaruit blijkt dat er begin 2017 sprake is van een toename van de waardering van burgers voor onze economie, maar over de politiek en verschillende andere ontwikkelingen in Nederland zijn burgers minder positief geworden.

Volgens het SCP-rapport is er sprake van een stijgende trend van maatschappelijk onbehagen, vooral bij lager opgeleiden en bij mensen met een beneden modaal inkomen. Volgens 42% van de geënquêteerden zijn immigratie en integratie het belangrijkste probleem in Nederland. Op de tweede plaats staat met 37% 'de manier waarop we samenleven' (o.a. verharding, intolerantie, ik-cultuur). Bij de vraag welk onderwerp hoog op de agenda van de Haagse politiek zou moeten staan, staat de gezondheids- en ouderenzorg met stip op één.

Onvrede en pessimisme

De belangrijkste zwartepunten voor onvrede en pessimisme bij mensen die in het rapport worden genoemd zijn de volgende. Veel burgers vinden dat er voor vluchtelingen en andere mensen van buiten door de overheid te veel wordt gedaan ten koste van autochtone Nederlanders die het ook niet gemakkelijk hebben (zoals ouderen of mensen die naar de voedselbank moeten). Ze vinden ook dat Nederland geen Nederland meer is, omdat ze menen dat de Nederlandse cultuur onder druk staat door immi-

gratie of dat de Nederlandse soevereiniteit wordt bedreigd door de EU.

Andere problemen die worden genoemd zijn zorgen over de (ouderen)zorg, de kloof tussen arm en rijk, te veel misdaad, te weinig straf en de dreiging van terrorisme. Daarnaast wordt ook genoemd het verraad van de politieke elite; de politiek doet wat ze zelf wil en luistert niet naar de bevolking.

Hoge lastendruk

Voorals aanhangers van links in onze samenleving menen dat er in Nederland sprake is van een toenemende kloof tussen arm en rijk en dat deze ongelijkheid tot maatschappelijke onvrede leidt. Ze vinden daarom dat het huidige toptarief in onze inkomstenbelasting van 52% (een van de hoogste in Europa) fors moet worden verhoogd en dat geldt ook voor de belasting op vermogens. Studies, maar ook ervaringen in andere landen, wijzen uit dat deze verhogingen negatieve effecten hebben op de groei van de economie en dat ze veel banen kosten. Bovendien blijkt ook dat deze belastingverhogingen niet werken: 'Je maakt armen niet rijker door rijken armer te maken.'³

Bedacht moet ook worden dat Nederland wereldwijd tot de koplopers behoort met de hoogste lastendruk van belastingen plus sociale premies op midden- en hogere inkomens. Het nog verder aandraaien van de belastingschroef leidt louter tot negatieve effecten; een lagere economische groei, minder banen, belastingontwijking en vertrek van talenten naar fiscaal vriendelijke landen. En deze rekening wordt uiteindelijk door lagere inkomens betaald en niet door de rijken.

Kloof tussen arm en rijk

Het valt op dat de voorstanders van deze belastingverhogingen niet aangeven op welke cijfers 'hun kloof' is gebaseerd. Volgens cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is de in-